

Les cases i els estadants de la Riera Gavarra (VI)

Xavier Mas Gibert
Centre d'Estudis Canetencs

The houses and residents of Riera Gavarra (Fourth chapter)

L'autor fa una ampliació sobre la història de les cases que actualment ocupen els números 11, 13 i 15 de la riera Gavarra, amb una digressió especial a Cuba, sobre la branca familiar dels Gibert que van construir i ocupar el número 11 al llarg dels segles XIX i XX.

Paraules clau: Riera Gavarra, cases colonials, canetencs *americanos*, Joaquim Gibert i Codina, León de Buen, Calisay, Magí Mollfullada, Agència de Transport marítim J.Gibert en C.

The author expands on the history of the houses that currently occupy numbers 11, 13 and 15 of Riera Gavarra, with a particular digression on Cuba, in relation to the branch of the Gibert family that built and occupied number 11 during the 19th and 20th centuries.

Keywords: *Riera Gavarra, colonial houses, americanos from Canet de Mar, Joaquim Gibert i Codina, León de Buen, Calisay, Magí Mollfullada, Shipping Agency J. Gibert*

Del testament d'Anton Gibert i Baró (Canet de Mar *1788 +7/4//1868), que en aquesta mateixa data de 1868 el testador diu en un dels apartats: «*Ítem. Declaro que la casa sita en esta villa y calle Riera de la Gavarra que habita mi hijo José Gibert y Andreu a pesar de haber comprado yo el patio (solar) la hizo construir él y le doy y cedo todos los derechos que sobre ella me puedan pertenecer*». Amb la qual cosa s'està referint a la primera casa que va ocupar l'espai del número 13 actual. Per tant, si tenim en compte que Josep Gibert Andreu havia nascut l'any 1813 i es va casar amb Florentina Codina Llauger, filla del mestre de cases Joan Codina, no seria estrany que fos ell qui la construís, en dates anteriors al seu matrimoni que va tenir lloc l'1 de maig de 1839. El que sí sabem és que Josep Gibert i Florentina Codina van ser els primers estadants de la nova casa. En el mateix testament d'Anton Gibert i Baró, i en el darrer dels seus apartats fa constar que: «*Fue hecho este testamento en un cuarto de detras de la casa que habito, sito en la presente villa de Canet de Mar, Provincia de Barcelona, á los siete del mes de Abril del año mil ochocientos sesenta y ocho*». Segons la transmissió verbal de la família, era una cambra de la casa del costat, o sigui del número 11 que, a part de mantenir-hi el dormitori de l'avi Anton Gibert Baró, la resta era utilitzada com a celler del vi. I això explicaria perquè els de casa, quan parlaven de can Manillo, es referien al número 11 que era on van viure en dates anteriors a l'any 1839. Les cases 11 i

13 estaven comunicades interiorment, de la mateixa manera que més tard, al 1906, també ho seria la número 13 i la número 15, la qual cosa encara recordo i que va subsistir fins al 1949 en què la casa número 15 van habilitar-la com a estada del nou matrimoni entre Francesc Soler Gibert i Carme Carqués Salvà.

Com a curiositat del susdit testament d'Anton Gibert Baró hi ha la liquidació de drets de transmissió i consta com a valor de mil pessetes per tot plegat, de les quals set-centes cinquanta corresponen a la casa del número 13. L'import a tributar és de l'1,5% i van haver de pagar onze pessetes amb vint-i-cinc cèntims, que l'hereu Ramon Gibert i Codina va fer efectives a Arenys de Mar el 21 de gener de 1880.

Com que l'esposa de Ramon Gibert i Codina (Carme Arruga Corominas, *Vilassar de Mar 1847 +Canet de Mar 1948) va viure més de cent anys, encara la recordo; doncs bé, aquesta meva besàvia contava que, quan es va casar i va entrar com a nora a Can Manillo ja ho va fer al número 13. Aleshores però, com que encara eren vius el pare i l'avi del seu home, el sogre, Josep Gibert Andreu, es va quedar amb ells a tot estar (a la casa del núm. 13) i l'avi Anton Gibert Baró, menjava amb ells però dormia a la del número 11; d'aquí que hi dictés testament en la seva cambra de la casa vella. Anton Gibert i Baró doncs, declara que ho fa en una cambra de la casa del número 11, que va comprar el 10 de febrer de 1841, ja molt vella, i va pagar-ne nou duros -encara no es comptava amb pessetes- a un teixidor que es deia Domingo Fors i Puig. Per cert, que és el mateix veí que apareix

Ramon Gibert Codina. (Arxiu Xavier Mas)

com a testimoni en el casament del seu hereu Josep Gibert i Andreu. Anton Gibert Baró declarava tenir 89 anys -que aleshores era una edat absolutament inusual- i manifestava que estava clar d'enteniment però afectat de pulmonia aguda, o sigui, suposadament pneumònia. Abans dels antibiòtics, aquesta era una de les causes més comunes de mort, sobretot en la gent gran.

Al pati o cós del número 13, en vida d'Anton Gibert i Baró, hi tenien la cort dels cavalls i el cobert dels carros, i d'aquí també que el pati o solar fos seu. La casa que hi va fer construir el seu fill Josep corresponia únicament a la part del baix i el primer pis, que actualment va des del menjador a la Riera Gavarra i la part corresponent del primer pis i tot el segon (el terrat, la cambra que mira a ponent, la cuina i el lavabo del primer i tot el segon pis el va fer construir la besàvia Carme Arruga i Corominas entre 1923/24). I el 9 de febrer de 1882, quan Josep Gibert Andreu fa testament, la casa vella o antic celler del número 11 ja va a nom de Joaquim Gibert Codina. El seu germà Ramon, que era l'hereu de la seva generació, va donar-li de franc perquè s'hi fes una casa i no tornés a Cuba d'on havia vingut per casar-se el 1880. Segons contava la besàvia Carmeta, el seu home (el besavi Ramon) tenia una gran recança pel fet que, tenint tants germans i germanes, tots fossin a Cuba i cap a prop seu. Més tard, com que arran d'aquesta cessió els mancava espai, el meu avi Joaquim Gibert i Arruga va acabar comprant la casa del número 15 (també

ja molt vella) a Felicià Torrent Cabris, hereu del seu oncle Joan Cabris, que era vidu o solter. També és per això que els vells de casa, d'aquesta altra casa del número 15 que també habitaven, generalment l'anomenaven 'la casa vella', tot i que a vegades encara els sortia el nom de l'anterior propietari i l'anomenaven com a can Cabris.

Algunes de les facècies i aventures del multiavi Anton Gibert Baró. (Canet de Mar *1/6/1787 +10/1/1876), el primer Gibert estadant a la riera Gavarra

D'aquest multiavi Anton Gibert Baró, a qui tothom coneixia per «El Gal·lès» (en realitat el sobrenom li venia del cognom del seu avi matern que es deia Baró i Galés), i que era tot un personatge, potser val la pena explicar algunes de les singularitats sobre la seva persona que encara ens van pervenir per tradició oral. Anton Gibert doncs, des de molt jove, va demostrar ser poc aprensiu, tenir poques manies i una inusitada capacitat resolutiva. Encara no era ben bé ni adolescent, que un dia d'hivern en què estava tallant llenya amb la destral sobre un pollegó, un altre noi, entre cop i cop de destral, posava i retirava un dit sobre el piló i li deia per provocar-lo: «No tens collons!», i així una vegada i altra, fins que el petit Anton, amb tota naturalitat, li va dir: «A veure si en tens tu de collons: torna a posar-hi el dit al piló». I l'altre ho va fer i ell d'un sol cop clar i sec va tallar-li el dit en rodó.

Antoni Gibert Baró, «El Gal·lès». (Arxiu Xavier Mas)

Panaderia La Picota, a l'Havana. El que té la nena a la falta és Avel·lí Gibert Andreu. (Arxiu Francesc Verdura)

Anton Gibert «El Gal·lès» es va casar el 14 de juliol de 1810 amb Manela Andreu i Prats i van tenir una colla de filles i fills: Anna Maria, Ramon, Paula, Anton, Pau, Alexandre, Avel·lí i Josep (que va ser l'hereu). Tots, llevat d'ell, quan tenien 11 o 12 anys van anar marxant a Amèrica i no en va tornar cap. I és clar, quan Anton Gibert Baró es va fer vell va resultar que només coneixia els cinc néts i nétes que havien nascut a Canet i cap dels trenta-cinc o quaranta que tenia a Cuba.

Amb una família tan llarga les relacions entre Canet i Cuba les havien centralitzat a través del seu fill Avel·lí, que era comptable de professió.¹

Doncs bé, tornant al multiavi Anton Gibert i Baró, àlies «El Gal·lès», resulta que dels néts que tenia a Canet, el que era la nineta dels seus ulls era Joaquim Gibert i Codina; l'avi Gal·lès es va adonar molt aviat que aquest noi tenia una intel·ligència molt clara i estava convençut que de gran seria algú important, la veritat és que no es va equivocar pas. Anton Gibert doncs, estimava més al seu nét Joaquim i en ell hi tenia posades les majors complaences, o sigui, esperances. Quan feia pocs mesos que Josep, el seu germà gran i membre de la nova generació, havia

marxat a Cuba, la seva mare i aleshores la cap de casa, Florentina Codina Llauger, va morir sobtadament el 6 de desembre de 1856. La mort inesperada de la seva mare va provocar a Joaquim un gran xoc emocional i va caure en una depressió tan greu que els va fer témer per la seva vida.

En aquest destret de la mort de la mestressa de la casa i davant la depressió del seu nét Joaquim, Anton Gibert Baró, que aleshores ja tenia 69 anys però que estava en perfectes condicions físiques i mentals, veient el seu nét estimat tan deprimat, va tenir por que si no s'hi feia alguna cosa no se'n sortiria i moriria. Com que el vell era un home tan resolutiu, un dia de bon temps va sortir de casa amb el seu nét, dient que anaven a prendre el sol fins a Arenys i ambdós es van embarcar cap a Amèrica en un bergantí d'un amic del vell Gal·lès. Calculant que això devia ser el mateix hivern de la mort de Florentina Codina Llauger, com a molt devia ser al començament o en el transcurs de 1857.

Les úniques previsions d'Anton Gibert van ser: posar-se a la faixa una pistoleteta de dos canons que tenia (que jo encara vaig arribar a veure en una vella escripària de casa) i notificar per carta al seu

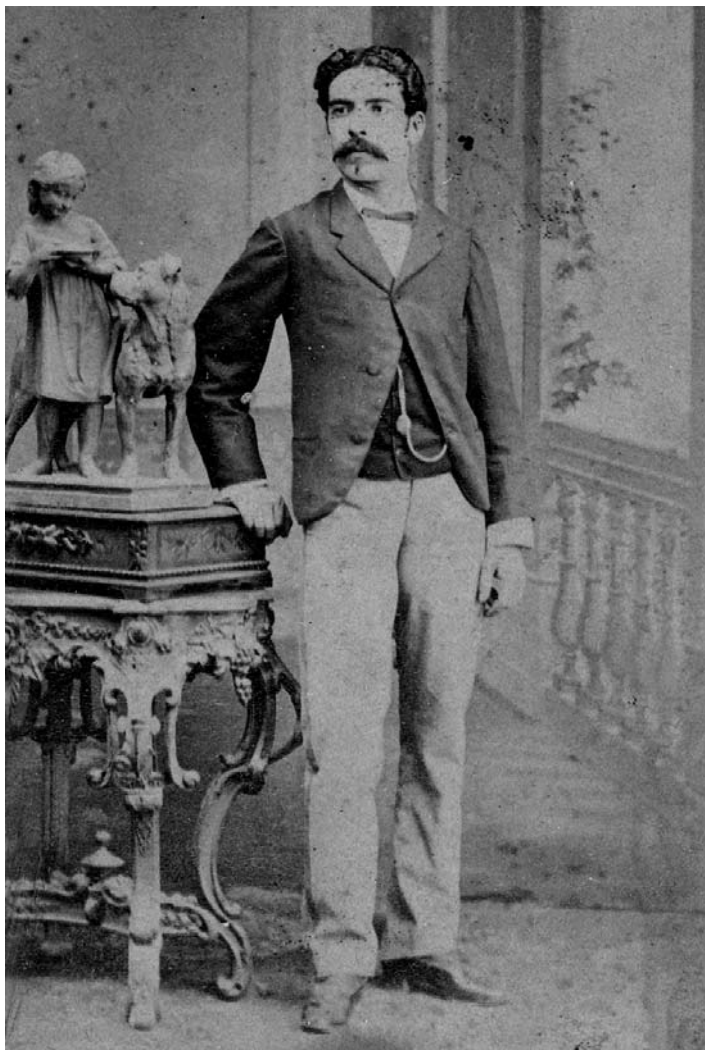
fill Avel·lí el nom del vaixell en el qual viatjaven ell i el seu nét Joaquim i la data d'arribada a l'Havana. Però això, a l'època de navegació a vela, sempre era una estimació aproximada per no dir incerta. Segons sembla, primer anaren a Nova York -tot i que a la carta dirigida al seu fill Avel·lí tampoc no en deia res- i, a més a més, el vaixell d'Arenys va trobar una calma que els va tenir aturats durant setmanes al mig de l'Atlàntic, així que la travessa va resultar encara molt més llarga del que hom podia imaginar. Avel·lí, a partir de la data aproximada que li havia donat el seu pare, va començar a anar cada dia a l'escullera del port de l'Havana, amatent a l'entrada del vaixell amb el què presumptament havien d'arribar el vell Gal·lès i el seu nét Joaquim. A cada vaixell procedent de Barcelona o de Catalunya que arribava, Avel·lí hi pujava a bord per veure si sabien alguna cosa del bergantí en qüestió. Atès que el vaixell d'Arenys va agafar una via molt més al nord per anar a Nova York, la resposta sempre va ser negativa: cap altre vaixell no se'ls havia trobat pel camí. Avel·lí, alarmat per la manca absoluta de notícies, finalment va decidir comunicar a la família de Canet que el vaixell en el què navegaven el vell Gal·lès i el seu nét Joaquim, feia més de dos mesos que havia d'haver arribat a l'Havana i no ho havia

fet i que cap dels vaixells que arribaven procedents de Catalunya no l'havia vist i per tant, tot feia pensar que s'havia perdut sense deixar rastre ni supervivents. Quan a Canet van rebre aquesta carta, es van posar tots de dol i els van fer dir els funerals conforme als costums de l'època, convençuts que l'avi i el nét eren negats al mig de l'Atlàntic.

Però, quan tothom els donava per perduts i a l'Havana no els esperava ningú, el bergantí d'Arenys amb el Gal·lès i el seu nét Joaquim a bord, va arribar a l'Havana. Òbviament, allà no hi havia ningú que els esperés per guiar-los i orientar-los. Per trobar a algun dels seus fills, el vell Gal·lès primer va buscar un català qualsevol (aleshores n'estava ple) i aquest va portar-lo a un altre i així successivament fins que en van trobar un que coneixia algú de Canet, i aquest devia conèixer per força a alguns dels seus fills, tal i com va ser. A partir d'aquest, arribar a la resta de la família no va costar gens. Quan l'Avel·lí els va veure vius, immediatament va tornar a escriure, explicant trasbalsat que el seu pare i el seu nebot havien comparegut inesperadament i totalment fora de data, però que eren vius i estaven sans i bons amb la família de l'Havana.

Epígon d'aquesta història

Joaquim es va quedar amb el seu germà Josep a treballar amb ell a les fleques industrials del també canetenc Joan Font i Pastor i Anton Gibert i Baró, durant el temps que va estar a Cuba, va començar a passar una temporada a casa de cadascun dels seus fills i filla, després a la dels seus germans, que encara n'hi havia de vius i també a casa dels seus nebots. Finalment, els va tocar anar amb els residents de Canet, que no eren pas pocs. El vell Gal·lès es va convertir en una mena de missatger o ambaixador de Canet, el qual, informant als parents de Cuba de totes les necessitats dels familiars del poble, tractava d'aconseguir la seva col·laboració per a solucionar-les. Primer els explicava l'estat desastrós en què es trobava l'economia local i després venien les demandes dels familiars. A un els informava que al pare o la mare calia operar-los, però que no tenien diners, a l'altre que no tenien diners ni per pagar el lloguer de la casa on s'estaven i que podien desnonar-lo d'un moment a l'altre, a l'altre que la seva germana encara romania soltera per manca de dot i així successivament. Pràcticament tothom responia afirmativament a les demandes que, a través del vell Gal·lès, els feien arribar des de Canet. A l'hora d'emprendre el retorn, el Gal·lès es va trobar que havia de transportar una quantitat de diners en peces d'or tan considerable que no sabia com fer-ho. Els

Joaquim Gibert Codina al darrer terç de segle XIX. (Arxiu Xavier Mas)

seus parents asseguraven que era molt perillós: contaven casos de passatgers que després de robar-los els havien llançat per la borda. Aleshores els va agafar por a tots plegats i finalment van solucionar-ho fent-li confeccionar al vell Gal·lès un vestit blanc a la manera del tròpic, però amb un doble folre entre els quals les seves nores van cosir-hi les unces, les dobles i els pesos durs, de manera que el vestit va esdevenir una mena de cota de malles blindada d'or!

Quan va arribar a Barcelona els de casa el van anar a rebre al port amb un faetó. El vaixell s'acostava al moll per atansar-se i des de la borda l'avi Gal·lès, que ja els havia localitzat, cridava com un energumen:

-No vinc sencer! No vinc sencer!

Des de terra només el veien de mig cos per amunt, i entre ells comentaven que devien haver-li tallat una cama. Però, en aviar la passera perquè desembarqués el passatge, el primer que hi va saltar a sobre àgil com una daina va ser l'avi Gal·lès, el qual, posant-se els dits a la boca i ensenyant el dentat, deia tot engrescat: «*Mireu, mireu, m'han arrancat un queixal!*»

A 70 anys li havien arrancat un queixal per primera vegada! Va arribar sa i estalvi però brut com una guilla. Com que anava literalment folrat d'unces i de pesos, va fer tota la travessa -que en aquell temps solia durar gairebé dos mesos- sense treure's el vestit blanc que els seus fills li havien comprat a l'Havana, i quan va arribar a Barcelona era de color de gos com fuig.

Després d'aquesta estada a Amèrica, com es pot ben suposar, la família de Canet preguntava pels parents de Cuba i sobretot pels que havien nascut ja cubans (recordem que aquest va ser l'objectiu principal del viatge). Les dones volien saber com eren els nebots i les nebodes, però l'avi no era gaire explícit. Finalment però, el que va arribar a explicar va ser que, més d'una vegada, anant amb algun dels seus fills pels carrers de l'Havana, se'ls acostava un vailet mestís i li estirava els faldons de la levita al seu noi i sense dir res, aquest es treia una moneda de l'armilla i li donava com si li fes caritat. Com que el vell devia fer cara d'enze, el seu fill llavors li deia: «*Pare, doneu-li també alguna cosa vos, que aquest també es sang vostra*». Es veu que al començament el vell Gal·lès volia saber el nom d'aquests altres néts que li havien sortit per darrera de l'església -com deia ell-, però a partir d'un moment determinat ho va deixar córrer.

Un dia que estaven sols el vell Gal·lès i la besàvia Carmeta -que el coneixia molt bé i li devia semblar propici- li va dir:

«-Els altres no sé si s'ho creuen, però jo no m'ho empasso que una mostela com vos no hagués comptat els néts bords que teniu a Cuba...»

- No vols pas que també et digui els fills que tenen la majoria dels de Canet que hi ha allà?

I què vols, doncs, aquestes coses només serveixen per engreixar les xafarderies.

-És per això que no m'enredeu a mi... Si els altres en tenen tants, no crec que els de casa siguin diferents...

-Ja n'ets de punyetera tu, Carmeta! Doncs sí que vaig comptar-los, però no et pensis pas que et diré quants són... Els anava apuntant en un paper amb els noms i tot, però aquest paperot el vaig llançar per la borda abans d'arribar a Espanya, allà on diuen que perden les maletes els que arriben pelats.

-A l'estret de Gibraltar?

-Just! a l'estret de Gibraltar vaig fotre aquest paperot al mar!»

I Anton Gibert i Baró, àlies «El Gal·lès», va morir sense rebel·lar el nombre dels seus descendents il·legítims.

Joaquim Gibert Codina: constructor de la nova casa del número 11 i dels seus descendents

Joaquim Gibert i Codina, el noi que el seu avi es va endur a Amèrica sense dir res a ningú, quan va tenir algun diner estalviat i l'edat suficient per prendre estat, va tornar a Canet per casar-se amb una dona d'aquí. Quan encara era a Canet, i després de fer-ho, al seu germà Josep se li van enfonsar els negocis que tenien a mitges a l'Havana. Ell volia tornar a l'Havana de seguida per tractar de remuntar-los de nou -deia que s'hi veia en cor-, però aleshores la seva dona s'hi va oposar aferrissadament, no ho volia perquè deia que tots els que deixaven la dona a Catalunya, a la llarga en muntaven una altra a l'Havana... Segons els qui el van conèixer, la presumpció de la seva dona no tenia el menor fonament, tot el contrari, Joaquim Gibert i Codina, a part de la seva competència intel·lectual i empresarial, era un home absolutament seriós. A l'Havana va viure sempre amb la seva germana Florentina i el seu cunyat i cosí Josep Batistapau i Codina, i si va tornar a Canet per tractar de casar-se va ser perquè la seva germana gairebé el va obligar.

De tots els membres de la nissaga Gibert de Canet, Joaquim Gibert Codina va ser l'únic que va tornar més o menys ric, tot i que la fortuna va incrementar-la després a Barcelona fent de transitori marítim de la Companyia Transatlàntica. Joaquim Gibert era això que ara en diuen un emprenedor nat, un gestor excel·lent i un treballador infatigable que, en comptes de posar-se a viure de renda com feien la majoria dels *americanos* benestants com ell, es va dedicar al negoci i a augmentar el seu patrimoni fins que es va morir. Va ser un d'aquells que moren al peu del canó, va anar al despatx cada dia de la seva vida fins que li va impedir la malaltia que el va dur a la mort. Després de tornar de Cuba, primer va col·laborar amb Magí Mollfulleda en la creació del Calisay, el qual havia comprat la fórmula magistral a un monestir de Bohèmia i havia posat la primera destil·laria a Blanes i, de fet va ser Joaquim Gibert qui va convèncer Magí Mollfulleda de traslladar el 1896 el negoci a Arenys de Mar, d'on era o vivia.

Després d'això, Joaquim Gibert anava i venia a peu des de Canet a la destil·leria d'Arenys quatre vegades cada dia.

Després va entrar com a gerent del negoci de transitar de la Companyia Transatlàntica, propietat de León de Buen, iniciador de l'oceanografia a Espanya, qui finalment l'any 1911 li va vendre el negoci a ell. Arran d'això, *La Costa de Llevant* va dedicar-li un article en el qual posava de relleu les aptituds de bon gestor que acabem de destacar. També hi diu que, en realitat, Joaquim Gibert i Codina ja actuava com a responsable absolut.

Els descendents de Joaquim Gibert i Codina

Joaquim Gibert i Codina i Dolors Nogués Alabau es devien casar a Barcelona l'any 1880, atès que el seu casament no figura al llibre d'enllaços de Canet. Joaquim, que havia nascut el 1843, devia tenir uns 37 anys, i Dolors, nascuda el 1857, només 23 (tal i com passava amb la majoria dels *americanos* que tornaven per casar-se, sempre ho feien amb dones molt més joves que no pas ells).

Durant els primers anys de matrimoni de Joaquim Gibert (*Canet 1883 +26/6/1963) i Dolors Nogués (*Canet 18/4/1881 +1967) -que per nosaltres sempre va ser la Lola o la Loleta, degut a la seva poca entitat física- van passar per Canet: Carme (*Canet 16/7/1886 +26/6/1986) -li van faltar 20 dies per complir 100 anys-, Lluïsa (1888 + BNA?), Josepa (*BNA. 1891 +Canet 7/3/1979) -per nosaltres sempre va ser la Pepita- i Maria de la Misericòrdia (*BNA 9/6/1896 +1908). La Lluïsa va morir jove i no la vaig conèixer, era casada amb un potentat *americano* d'origen alt aragonès que es deia Abelardo. La que sí recordo és la seva filla, que es deia Lluïsa com ella, perquè mentre va ser soltera venia a passar els estius amb les seves ties a Canet. Aquesta noia era una autèntica bellesa i a mi, de criatura, em semblava un rossa de cinema americà. Després de la mort de la seva mare, ella i el seu pare van tornar a viure a l'alt Aragó i es va casar amb un metge de Graus, tant ella com el seu marit van morir joves. Recordo que, tant la Pepita com la Carme, sempre deien que el seu cunyat, l'Abelardo, sí que era autènticament ric: «*Es més ric ell sol que tots nosaltres junts*», tot i que ni ella ni cap de les seves germanes no havien hagut de treballar mai per viure.

La nova casa del número 11. L'olor de l'Havana

El besoncle Joaquim Gibert i Codina, quan va marxar definitivament de Cuba, es va endur tot el parament de la casa de l'Havana -per cert, que sempre que en parlava deia que va marxar amb un

bergantí de vela i quan va tornar ja va fer-ho amb un gran transatlàntic de vapor-. Doncs bé, quan dic que de la casa de l'Havana s'ho va endur literalment tot, vull dir tot: des dels estris de la cuina, la roba dels llits i les cortines, que eren d'una malla finíssima que deixava passar l'aire però aturava els insectes, fins als mobles fets a mà per ebenistes de renom i amb fustes nobles del Carib, també els quadres i tot el que hi havia a la casa de l'Havana Vieja on vivien. No es van descuidar ni les flors que, per un cas d'adaptació insòlit, van viure perfectament al pati de la casa nova de Canet. Encara recordo unes gardènies gegantines que florien tot l'any com al tròpic i que van ser més longeves que la família mateixa.

El senyor Quimet, o sigui, l'únic fill mascle del besoncle Joaquim Gibert i Codina, era un fumador sibarita i empedreit, sempre fumava les millors varietats de fulla de l'Havana, la qual cosa no era pas insòlit. El que sí ho era i molt, al Canet de setanta anys enrere, és que una senyora gran i distingida com la Lola tingués la mateixa addicció al tabac que el seu germà. Puc assegurar que poques vegades a la vida he vist algú fumar amb la delectança i la fruïció amb què la Loleta es fumava un puro darrere l'altre durant tot el dia. Ella deia que la culpa de la seva addicció irrevocable la tenia l'oncle Pep que n'hi va fer acostumar: li agradava que una dona jove li encengués els pursos i ho va fer tan bé que ella s'hi va aviciar. El fet que una dona

Tomba de Joaquim Gibert Codina, al cementiri de Canet. (Arxiu Carles Saiz)

fumés puros, tal com ho va fer la Sara Montiel molt anys més tard, resulta que era una cosa elegant i de bon to, ben vista en els salons de l'alta societat cubana d'aquell temps, però en el Canet de setanta anys enrere era una absoluta provocació mai vista. Recordo haver contemplat fascinat, des de molt petit, com aquesta senyora, velleta i molt aristocràtica, fumava un havà descomunal que, enmig de la seva cara d'ocell resultava fabulós i desmesurat -tots els Gibert que he conegut tenen cara d'ocell quan es fan vells, però la Lola era la més característica de tots ells-. La Lola xuclava el puro àvidament i exhalava pel nas unes troques de fum tan denses que, en la meua innocència infantil, se m'afiguraven diabòliques. Quan la Loleta i el seu germà, el senyor Quimet, s'ajuntaven al menjador per a fumar en companyia, deixaven les portes entreobertes i l'interior de la casa en penombra quedava tota immersa en una boira blava densa i perfumada. Aquesta olor profunda del tabac excel·lent s'associava a la de les gardènies gegants del jardí i a la flaire exòtica que també desprenia la fusta dels mobles, i tot plegat esdevenia una nova fragància, més pertorbadora, penetrant i entabanadora que a vegades arribava misteriosament fins a casa.

El dia que vaig fer catorze anys, el senyor Quimet em va regalar el meu primer havà, un Hutman, de tal llargada que vaig quedar astorat. Ni la meua timidesa ni les protestes de la meua mare no varen servir de res, el senyor Quimet va sentenciar-ho dient: *«A la seva edat el teu pare i jo ja feia temps que fumàvem»*. I va postillar: *«A més a més, el puro li està bé a la cara d'en Xavi!»*. Com que el meu avi matern va morir de la grip de l'any divuit, aquest cosí germà seu el suplía en funcions. A ell li agradava parlar de Cuba i a mi m'encantava que me'n parlés; a més a més, era un gran narrador, com ho era també la seva germana Pepita (anys a venir descobriria que aquesta facilitat per narrar també la tenien alguns dels parents de Cuba). Aquests parents meus però, el més important que es van emportar de l'illa va ser la nostàlgia pels costums exòtics, si més no als nostres ulls. I aquella nostàlgia pregona en la qual, sens dubte, es barrejava l'enyor que tots solem tenir per la infància i la joventut, era la que els feia parlar de Cuba i l'Havana a tothora, i a mi se'm va encomanar, suposo, la seva addicció pel clima, les flors, el menjar, el tabac, el rom de canya i els costums, i fins i tot els perfums del tròpic. Vaig sentir parlar tant i tant de Cuba i de l'Havana que va fer que m'enamorés del tròpic, de Cuba i del Carib i sobretot de la música caribena i de les mestisses que jo idealitzava; en definitiva, m'afigurava que el tròpic venia a ser l'autèntic paradís sobre la terra. De jove estava enamorat de l'estiu i com que a Cuba feia sempre calor me la imaginava -o més aviat, somniava- climàticament perfecte, d'acord amb els meus gustos o somnis d'adolescent. I internament em vaig fer el propòsit d'anar a Cuba tan aviat com pogués.

El meu viatge a Cuba

Com que no hi ha res que tingui tanta espera com les il·lusions de l'esperit, el desig adolescent d'anar a Cuba no el vaig poder realitzar fins a l'edat de 68 anys. La impressió, el que més vivament m'ha quedat de l'arribada a La Havana, va ser que quan vaig entrar a les dues de la matinada a l'hotel O'Farrell, un casalici neoclàssic fastuós però elegantíssim de l'època colonial, em va sobtar una olor que em va deixar commocionat: era la mateixa olor inconfusible de les meves parentes «americanes» i va ser com recuperar instantàniament tota l'exuberància imaginativa de la meua joventut. I és que jo coneixia perfectament aquesta olor sense haver estat mai a l'Havana. Suposo que a la casa de l'oncle Joaquim Gibert hi havia tantes coses que havien vingut de Cuba que, fins i tot, se'n van endur l'olor. I l'impacte sensorial més important de Cuba va ser retrobar aquella olor humida de fusta bona que també feia l'hotel O'Farrell, barrejada amb l'aroma de les flors. Encara no m'havia pogut asserenar del tot quan va aparèixer una mulata que, tot i que ja devia ranejar els 50 anys, era d'una bellesa i una planta colpidores: com si fos la suma o el resum de totes les sangs que duia a dintre. Alta, esvelta, es movia amb una elegància felina tan harmoniosa com no recordo haver-la vist mai enlloc més. Duia un vestit de jaqueta i pantalons crema que contrastava amb la seva morenor de canyella pura. Tot i que no portava ni una sola joia, resultava una autèntica senyora de luxe que s'identificava o s'adeia perfectament amb l'ambient de la casa, com si l'antic propietari de l'època colonial se l'hagués descuidat. El que resultava més impactant però, era l'estil i la perfecció amb què fumava l'havà que duia a la mà.

Aquesta elegància només es deu a la més pura delectança. Aquella senyora va resultar que era la directora de l'hotel, però la seva entrada al saló em va semblar la d'una ambaixadora dels déus caribenys o del panteó africà, i internament vaig repetir els noms que m'havia ensenyat la cosina Zita. I em va fer la impressió que es tractava de la representació humana de la deessa Joruva Ochún (símbol de l'or i la sexualitat). Aquella visió sublim, els avantpassats que anaren a Cuba una generació darrera l'altre a l'encaç de l'or, i la majoria foren abduïts per la sensualitat del tròpic. L'únic que va tornar i sense terra a l'Havana va ser Joaquim Gibert i Codina, que es va fer aquesta casa del número 11 de la Riera Gavarra que, per bé que deshabitada, s'aguanta dempeus.

¹ Un nét seu va ser President de l'Audiència de Camagüey i un seu besnét, que es deia Pedro, amb la revolució castrista va marxar de Cuba i va venir a viure primer a Granollers i després a Girona. Quan es va casar amb una noia de Girona, com que no tenia altres parents que nosaltres, els meus pares van ser els que van acompanyar-lo a l'altar. Després ens venia a veure almenys un cop l'any però després de la mort dels meus pares vam perdre el contacte.